

GEORGE BANU
Fotografii de Mihaela Marin

Iisusii mei

NEMIRA

De același autor la Editura Nemira (selectiv):

Ușa, o geografie intimă

Cehov, aproapele nostru

Convorbiri teatrale

Parisul personal. Autobiografie urbană

Parisul personal. Casa cu daruri

Parisul personal. Familia din Rivoli 18

Japonia, imperiul teatrului

Scena modernă. Mitologii și miniaturi

Nocturne

GEORGE BANU este profesor emerit de studii teatrale la Sorbonne Nouvelle – Paris. Conduce colecția *Le Temps du théâtre* la Editura Actes Sud. A scris numeroase volume de referință consacrate scenei contemporane și principalelor sale personalități, lucrări traduse în numeroase limbi, dintre care menționăm: *Livada de vișini, teatrul nostru, Reformele teatrului în secolul reinnoirii, Shakespeare – lumea-i un teatru, Nocturne, Scena modernă. Mitologii și miniaturi*, apărute la Editura Nemira. A primit de trei ori Premiul pentru cea mai bună carte de teatru în Franța, a obținut Premiul de excelență UNITER și Premiul Prometeu 2007. Este președinte de onoare al Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru și *doctor honoris causa* al mai multor universități europene. Este membru de onoare al Academiei Române. A obținut în 2014 Marele Premiu al Academiei Franceze.

G E O R G E B A N U

Fotografii de Mihaela Marin

Iisusii mei
sau coexistența cu arta sacră

N E M I R A

Imaginea copertei: Mihaela MARIN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BANU, GEORGE

Isușii mei sau coexistența cu arta sacră / George Banu;
il. de Mihaela Marin. - București: Nemira Publishing
House, 2018
ISBN 978-606-43-0279-3

I. Marin, Mihaela (foto)

7

© Nemira, 2018

Redactor: Monica ANDRONESCU
Tehnoredactor: Alexandru CSUKOR
Lector: Irina CERCHIA

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-43-0279-3

*Le adresez mulțumirile mele
Ariadnei Avram și Fundației Löwendal, care s-au asociat
editării acestui eseu, echipei redacționale a Editurii Nemira,
fotografilor Annie Demont și Philippe Brosse.
De asemenea, îmi exprim satisfacția colaborării confirmate
în timp cu Mihaela Marin.*

Motivație

Îmi e casa împestrită de Iisuși. Unde mă întorc dau cu ochii de ei, agățați pe pereți, nemișcați pe mobile disparate, pictați pe pânze rănite de timpul scurs sau de o conservare defectuoasă. Coabitez cu Iisușii... îmi sunt parteneri tăcuți, dar și elocvenți. Oriunde și oricând, la țară sau la Paris, în Normandia sau în Corrèze – ne însoțim. Și ne regăsim, mai cu seamă în inima nopții sau la ora insomniilor cronice, când, prinși în cuiele casei, ei îmi permit să-i privesc îndelung. Dar, la rândul lor, ei mă privesc de undeva, de altundeva, de aproape, de departe. Dialoguri mute, dar constante. Așa cum, demult, comunicam regulat cu imaginile oamenilor văzuți din spate, parteneri de veghe la ceas de înnoptare. Dimineața scrutăm lumea, seara ne îndepărtăm de ea. Iisușii azi, ca și aceste personaje odinioară familiare, îmi permit, mulțumită coexistenței cu ei, să mă dedic unui schimb de priviri, și nu de cuvinte, schimb discontinuu, când întrerupt de eclipse pasagere, când traversat de scânteieri incandescente. Nimic nu e deliberat: nici adunarea de Iisuși ce mă însoțesc, nici comunicarea, episodică, neprogramată, cu ei. Hazardul a determinat constituirea acestei comunități,

iar starea psihică ne afectează relația. Comunicarea e imprevizibilă, însă mereu latentă. Noi putem tăcea – și unii, și alții –, dar niciodată nu putem uita. Ne suntem reciproc necesari. Din această convingere mi-am legat viața de ființele ce întorc spatele lumii sau de Iisușii care o răscumpără. Când sunt epuizat, îi abandonez pe unii sau alții și dialoghez, pe comunul fond de tăcere, cu acești actori de substituție, care sunt marionetele... nu vreau să sacrific teatrul mintal pe care, în clipele de îndoială, astfel îl constitui. Aceasta îmi e triada de parteneri.

Îmi e scumpă dispersia aliaților intimi, Iisuși, marionete sau oameni văzuți din spate, ce par a fi mai fideli decât prietenii apropiați care, arbitrar sau agresiv, adesea au dispărut. Nu-i pot uita, dar nu ne mai regăsim. De aceea, în acest „cabinet de curiozități“ care-mi e apartamentul, mi-am creat o familie de parteneri distincți, sacri sau laici. Ei mă așteaptă... eu nu le sunt stăpân, ci doar fidel interlocutor. Încrederea, împărtășită, nu ne părăsește. O știu, o simt. Aici nu e loc pentru trădare. Ei sunt „cei mai buni prieteni ai mei“.

De ce, în ciuda longevității ei, îmi revel atât de târziu relația cu Iisușii? Interogație legitimă ce-și află răspunsul în nevoia de a conserva secretă o legătură ambiguă, putând să producă interpretări superficiale, o legătură ce poate induce în eroare și de aceea reclamă o rezervă vigilentă. Marionetele, nu, dar Iisușii trebuie protejați. Această atracție pentru ei nu mi-am formulat-o public din teama unei greșite interpretări, căci cultiv cu acești protagoniști ai casei o relație nu clericală, religioasă, ci una personală, subiectivă, individuală. De ce-mi sunt zidurile pecetluite de Iisuși? De ce, fără program

prealabil, în numele unei pasiuni progresiv resimțite, i-am reunit într-o adunare intimă? Întrebare decisivă. Acum, la capăt de viață, descopăr că răspunsul provine din raportul neformulat aprioric, dar organic dezvoltat nu cu arta în general, ci cu arta... sacră. Complexitatea ei reclamă devoțiune afectivă și longevitate analitică; doar astfel îmi explic relația cu Iisus și cu reprezentările sale acumulate în jurul meu. El mă atrage și pentru că răspunde unei indeterminări care, timp de o viață, m-a sedus: fiind om și zeu, Iisus se situează în intervalul lui *entre-deux*. Nu doar om familiar, dar nici zeu străin. În El îi recunosc pe amândoi, constant reuniți. El nu e nici de aici, nici de acolo sau, mai exact, e și de aici, și de acolo... de aceea, când Îl privesc, fiecărei apariții i se asociază umbra dublului, a sacrului sau a umanului. *L'autre face*, mereu prezentă! Niciodată complet absentă.

Iisuii mei formează o adevărată familie și ei îi consacră aceste rânduri, aceste gânduri. Iisui anonimi, găsiți în lume, Iisui dăruiti, Iisui crucificați, Iisui arhaici și Iisui recenti: o asemenea aglomerare atestă persistența atracției, nicidecum dezmințită. Am achiziționat Iisui în Slovenia și Italia, în Polonia și România, în Franța și Portugalia, căci de câte ori îl întâlnesc pe Acela cu care înnodam spontan o relație directă, proprie, m-am străduit, luând reale riscuri financiare, să mi-L apropiu: unicul criteriu a fost tocmai perspectiva unui dialog pe termen lung cu fiecare dintre ei. Niciodată decorativi, Iisuii mei s-au reunit în numele unui apetit constant de... coexistență. Căci ce am căutat a fost nu o adorație unică, singulară, proprie interioarelor dominate de imaginea exemplară

a lui Iisus, ci una de proximitate cu o familie care-i permitea să se demultiplice, și mie să-L privesc în contextul plural al variantelor, așa cum îmi place să văd nu doar un *Hamlet*, ci *Hamleții* lumii. Și astfel, Iisușii, apropiați ai mei, mi-au investit casa și, în acest context intim, indisociabil, ne-am asociat. Coexistența cu sacrul și umanul totodată – iată ce Iisușii mi-au permis!

Nu-mi e casa loc sfânt, căci e spartă, fărâmată în bucăți ca și mine, mereu fără centru și fără direcție, prizonier al clipei și permeabil la imprevizibil: n-am nimic dintr-un obstinat, de aceea nici Iisușii nu sunt singuri, ci învecinați altor personaje străine, chiar contrarii, actori, curtezane... protagoniștii din strada Rivoli 18, dezvăluiți într-o altă mărturie. Chinezii spun că „drumul se desenează pas cu pas“, dar dacă pașii te conduc când la dreapta, când la stânga, mai e vorba atunci de un drum? Mai degrabă schițează o diagramă a rătăcirii și, totodată, a libertății. Prizonier al nici unei căi, al nici unei vocații, îmi asum astfel propensiunea de a satisface fără reținere tentațiile fugitive, ivite pe parcurs. Mă definește atracția spre divers și neîmplinit ca pe partizanii scriiturii fragmentare sau ca pe colecționarii de „curiozități“, refractari la orice program sistematic sau opțiune definită. De aceea iubesc fără de margini muzeul lui Frederic Marès de la Barcelona, unde saloanele cu păpuși se învecinează cu legiunile de Iisuși. Iubesc, de asemenea, Muzeul Inocenței al lui Orhan Pamuk, de la Istanbul, unde circulăm printre expozate disperate și desuete, ieșite din circulație, peceti de memorie. Un asemenea muzeu „interior“ e un autoportret! Dar nu scris la persoana I, nici pictat în fața oglinzii, ci realizat prin

conservarea, fără principiu de ordine, a obiectelor lumii de ieri sau a societăților de altundeva. Recente și familiare, asemenea obiecte sunt lipsite de aura celor din marile muzee... ele sunt reunite în numele unei decizii personale deplin asumate, explicite. Dar totodată ele n-au nimic din absurdul obiectelor minore, obsesiv conservate de maniaci, ca obsesia tatălui lui Brook pentru lingurițe sau a altora pentru mașinuțe sau cutii de chibrituri. În fața acestui exercițiu compulsiv al colecționarilor nu mă pot resemna: prea stupid, prea orfan de imaginar. Iubesc prezența afectivă a obiectelor de artă care sunt reunite în numele unei comunicări personale, pe termen lung, obiecte care, împreună, traduc propriile-mi așteptări și, totodată, neputința alegerilor ferme. A rezista îndelung proximității e proba la care sunt supuse. Ele au nevoie de concentrarea spațiilor și de fidelitatea partenerului.

Raportul cu spațiul privat distinge dispoziții și revelă identități. S-ar putea chiar defini o tipologie „bachelardiană“, căci variantele abundă și opțiunile sunt multiple. Flagrantă e opoziția între adepții peretelui gol, imaculat, scindat ici și colo de un obiect rar, și cei care, dimpotrivă, ca mine, prin acumulare, își transformă casa într-o nevrotică fișă autobiografică. Între ei, se situează cei ale căror apartamente sunt neutre, lipsite de personalitate, apartamentele „călduțe“, familiare, refractare extremelor. Apartamente fără identitate... simplu tranzitive! Funcționale! Fără interes, nici semnătură. Vidul e expresia unui apetit de orizont abstract, plinul, aceea a unei atracții pentru concret: alternative antinomice. Singurele interesante!

Apartamentul vid afișează o ordine strict controlată și cultivă o pudoare ce convine celor care se recunosc în pagina albă a zidurilor și astfel nu se investesc, se protejează, rămân liberi. Dimpotrivă, ei detestă apartamentele aglomerate, tot așa cum uneori detestăm textele irespirabile din cauza abuzului de metafore, texte „ca o plăcintă cu prea multe prune“, după cum Lawrence Durrell își definea ironic stilul. Și totuși, de câtă viață asumată dispun ele, câte mărturii conțin... ele se constituie în adevărate cărți de memorii nu scripturale, ci vizuale! În ele mă recunosc și de aceea nu mă feresc de aglomerare: spațiul plin mă securizează. Spațiu interior degajat de exigența ascezei, de suprafața imaculată a pereților, de refuzul biograficului... spațiu fără memorie. Lui i se opune spațiul ce-și expune constituția progresivă în timp, ce atestă un parcurs de viață și revelă afinități explicite. Spațiu – mărturie.

În spațiul interior mă retrag și-mi temperez neliniștile din afară, căci adopt consecvent circulația activă între exterior și interior, dar totodată evit porozitatea frontierelor. Le prefer câț mai etanșe! În casă mă refugiez fie pentru a mă delecta cu teatrul mintal, imaginar al marionetelor, fie pentru a mă răscumpăra în vecinătatea Răstignirilor și a Iisusilor. În interior uit lumea căreia, apoi, mă dăruiesc integral. Iată-mi „sfâșierea“, cum ar spune Cioran. Iremediabilă.

Iisusii reușiți se constituie în linia melodică a spațiilor mele, ca în muzică, unde, dincolo de variații, o constantă se degajă când ca prezență subterană, când ca motiv explicit. Iisusii sunt o permanență, dar sunt distribuiți fără principiu ierarhic: nu-i selectez nici privilegiez izolat, căci mă bucur

să îi am – diverși și multipli – plasați în fața privirii, care alternează concentrarea pe un protagonist și dispersia într-o multitudine. Ea e contrarie devoțiunii marilor mistici fervent concentrați asupra crucifixului de care sunt inseparabili. Acumularea Iisusilor atenuează fascinația și temperează dăruirea credincioșilor ce dispun de un Iisus propriu, Iisus de chilie, de voiaj sau de casă: repetiția, o știm, are dintotdeauna drept consecință o diminuare a existențialului. Actorul nu e, oare, suspect tocmai pentru că seară de seară „repetă” un destin... îl „joacă”! Adevăratul destin nu poate fi decât unic! Ca și partenerul christic – unul, nu mai mulți, imperativ respectat de orice fidel devotat. Eu, însă, nu sunt un mistic.

Familia de Iisusi pe care am reunit-o în timp invită la disocierea între propensiunea pentru religios și cea pentru sacru. Un Iisus exemplar, emblematic, e un partener de credință,

o manifestare intimă a religiosului, Iisusii demultiplicați atestă, dimpotrivă, o dispoziție pentru sacru ca apetit de depășire generalizată a cotidianului, de acces la o dimensiune spirituală difuză, dar persistentă. Iisusii mei răspund acestui diagnostic: religiosul, în manifestările lui restrictive, îmi e străin, nu însă și sacrul, care-și extinde impactul dincolo de religios, dar transcende esteticul. Atracția îi provine din alianța complementară care îl definește: pe de o parte, puterea spirituală de care dispune și, pe de alta, cea artistică pe care o expune. Iisusii mei se constituie într-o expresie difuză nu a religiosului monologal, ci a sacrului plural, subtil infiltrat în spațiul intim. Cu el coabitează grație lor. Și astfel, materia conține în ea un ecou „divin“, rămânând însă materie „umană“ – o știm, Iisus complet „sacru“ e cel de după Crucificare, când s-a despărțit de trup și a devenit invizibil. Spirit superior. Teologic, Iisus se imaterializează atunci și, cum spune Sf. Pavel, religiosul se manifestă doar prin „auz“, iar El devine corp spiritual. Eu rămân alături de Iisusul „întrupat“, amestec de prezență umană imediată și funcție divină delegată.

Iisusii dispuși conform unor criterii spațial arbitrare sunt însă constant plasați în vecinătatea artei sacre, oricare ar fi expresiile ei, un Buddha sau o mască japoneză, și astfel, grație distribuirii lor în cele mai diverse locuri, fără interdicții sau exigențe valorizante, se instalează în locurile mele de viață o prezență eteroclită, dar permanentă a sacrului. Aceasta exclude cultul religios, îi atenuază puterea, dar permite impregnarea generalizată a spațiului privat, grație expresiilor, cultural divergente, prin sacrul diversificat.

Din zori, pentru că îmi văd Iisușii peste tot, îi accept și îi integrez în universul cotidian, liber de restricții sau abuz de respect. În bucătărie, mă încântă o Crucificare naivă, oferită de Dana Ionescu, ce amintește de cimitirul vesel și grav de la Săpânța, apoi, în sufragerie, în vestibul Îl zăresc fugitiv, sub aspecte și figurări diverse, pentru a-L regăsi apoi în birou, care Îi e spațiul prioritar rezervat. Iisușii sunt diseminați și astfel se constituie în prezență nu emblematică, ci difuză, aș zice, pretențios, „subliminală“. Pentru că, numeroși, ei nu oprează, ci, dimpotrivă, acompaniază și dialoghează cu cel ce îi conservă sub ochi la orice colț din casă. Prezență sacră... în casa unui om sătul de teatru! Sau, cel puțin, de teatrul actual, redus frecvent la banalitatea cotidianului ori la deriziunea desenelor animate! Iisușii îmi permit refugiul în arta sacră, refractară decepției care, azi, mă amenință să eșuez într-un *mauvais spectateur*. E, oare, un simptom de îmbătrânire? Posibil. Oricum, ei consolează.

Iisușii mă atrag și, ani de zile, nu le-am rezistat. Mi i-am acordat cu o delectare ce căpăta sensul unei rezistențe, al unei consolări de existența cotidiană și crizele ei. Până când m-am alarmat: achizițiile succesive nu riscă, oare, să producă o inflație, să eșueze într-o obstinație programatică și să degradeze astfel dispoziția spiritual-estetică ce, până atunci, îmi determina alegerile? Neputând admite o asemenea deteriorare, mi-am cenzurat apetitul și mi-am impus selecția riguroasă. Care-i sunt criteriile? Evitarea stereotipiei și privilegierea postúrilor christice rar reprezentate, absente din familia mea de Iisuși. Prioritatea exclusivă, acordată lui Iisus-protagonist

se relativiza astfel, pentru a permite inserția narațiunii biblice și a evenimentelor Sale emblematică! Iisus și legendeale Sale. Iisus și parabolele Sale, fixate în lemn sau pe o pânză... El nu mai era singur, ci chinuit, însoțit, iubit în mijlocul lumii. Solitudinii eroice i-am asociat atracția evenimentelor epice.

Arta sacră – am înțeles-o odată, la Milano – se înrudește cu teatrul și, îndeosebi, cu regia! Ea se constituie pe baza unui soclu epic imuabil al cărui actori – Iisus, Fecioara – repetă scenariul biblic, dar variindu-i reprezentarea. Astfel, memoria se conservă fără a se scleroza, însă, căci multiple variante intervin și modificări esențiale se produc: *le même et le différent!* Ceea ce seamănă și ceea ce diferă se asociază acordând patrimoniului mnemonic șansa de a se pereniza, dar... permanent transformat. Dacă Bizanțul a imobilizat repertoriul artei sacre și a sfârșit prin a-l reduce la un vocabular strict predeterminat, Occidentul l-a înscris în spirala timpului și a metamorfozelor pe care el le determină, animă, suscită. Teatrul european – nu cel asiatic! – se afiliază acestei posturi, salvând parțial moștenirea trecută și acordând totodată prezentului dreptul de a se manifesta. De câte ori mitul lui Oedip sau al Antigonei nu au fost reluate scenic, fără a mai vorbi de acela al Fedrei sau al Electrei? Rescrise, mereu, pe fond de persistență mnemonică, altoită cu actualizare modernă... Regia, la rândul ei, va cultiva aceeași relație când procedează la „recitarea” clasicilor. Îi recunoaștem, dar deplasați, umbriți, luminați dintr-o altă perspectivă. De aceea iubesc Iisuşii care mă înconjoară, ei îmi permit să-L recunosc și, totodată, să profit de ceea ce fiecare dintre ei, în mod singular, suscită ca emoție inedită, ca reînnoire a privirii, ca relativizare

a prototipului. Iisusii prezenți pe „scena“ pereților personali repetă surpriza produsă ani de-a rândul de interpreții care, succesiv, l-au jucat pe Hamlet... același erou, dar alți interpreți, Laurence Olivier sau Ion Caramitru, Vladimir Vîsoțki sau Marcel Iureș... Asemenea lor, Iisus, de la un sculptor la altul, de la un pictor la altul, își seamănă Lui însuși, dar apărând, de fiecare dată sau înrudit sau flagrant diferit de „prototipul“ recunoscut. De aceea Îi pot multiplica prezența fără a o epuiza... Iisusii sunt Hamletii mei de apartament... și, de aceea, mintal, conviețuiesc și cu prințul danez, și cu regele iudaic.

Pentru orice privitor precipitat, arta sacră se poate reduce la o repetiție a figurilor, a modelelor – e impresia ce o produce ochiului neexersat vizita într-un muzeu unde timpul e limitat și ochiul distrat. Relația de proximitate permite, dimpotrivă, percepția diferenței, a variației acolo unde alții deplâng monotonie și stereotipia. Pentru că îmi privesc de-a-proape Iisusii disting, cum ar spune Mircea Martin, „nuanțele“ ce îi separă și privilegiaz pe unii în defavoarea altora: ei își seamănă, dar mâna sculptorului i-a diferențiat, spiritul unei culturi i-a marcat. Și amprenta meșterului și apartenența la baroc sau la clasicism își spun cuvântul, relativizează modelul, dar, pentru a le percepe diferența specifică, solicită un raport intim cu Ei, o longevitate aptă să le revele identitatea distinctă în raport cu prototipul impus și autorizat. Ce sesizăm dincolo de model, ce freamăt subtil intervine, ce ne spune El în secret când Îi suntem aproape – aceasta mă atrage. Iisusii mei constituie un cor în sânul căruia, fără a perturba unitatea ansamblului, fiecare se manifestă individual, iar eu mă consacru și mă felicit

de fiecare dată când sesizez identitățile individuale. Ca atunci când o replică reluată secole de-a rândul își descoperă pentru cunoscătorul ei neprevăzute resurse ascunse... A privi de aproape un Iisus, nopți de-a rândul, mi se pare a fi un act sinonim cu murmurarea indefinită a lui „A fi sau a nu fi“, auzită în întunericul sălilor de teatru. Pe Iisuși îi privesc, replicile le aud... dar pe toți, izolați, îi disting.

